

Professor Schafik Allam (1928–2021) in memoriam

Dnia 13 listopada 2021 r. odszedł w wieku 92 lat Profesor Schafik Allam, wybitny egyp-
tolog i prawnik, światowej sławy znawca systemu prawnego dawnego Egiptu, przez
znakomitą część swojej kariery naukowej związany z Uniwersytetem Eberharda Karola
w Tybindze. Jego wieloletnie badania nad staroegipskimi źródłami pozwoliły nam lepiej
poznać cywilizację kraju faraonów, której dziedzictwo często i niesłusznie marginalizu-
jemy w rozważaniach nad dziejami prawa, skupiając się głównie na starożytnej kulturze
greckiej i rzymskiej.

Profesor Schafik Allam urodził się 9 grudnia 1928 r. w Banha w północnym Egipcie.
Studia rozpoczął w Kairze równoległe na wydziałach historycznym i filozoficznym.
W 1952 r. został asystentem na państwowym Uniwersytecie Króla Fauda I (obecnie
Uniwersytet Kairski). W połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku Schafik Allam
wyjechał na staż do Getyngi, który zakończył obroną rozprawy doktorskiej poświęconej
kultowi bogini Hathor w okresie Starego i Średniego Państwa (*Beiträge zum Hathorkult
bis zum Ende des Mittleren Reiches*, Berlin, 1963). Jednak to podjęte w tym samym cza-
sie studia prawnicze zdeterminowały dopiero przebieg jego dalszej kariery naukowej.
Pierwszym znaczącym rezultatem połączenia badań egiptologicznych i historyczno-
prawnych była habilitacja uzyskana na Uniwersytecie w Tybindze na podstawie dwóch
fundamentalnych rozpraw traktujących o prawie epoki Ramessydów. W pierwszej
z nich, zatytułowanej *Hieratische Ostraka und Papyri aus der Ramessidenzeit* (w dwóch
tomach, Tübingen, 1973) i będącej owocem współpracy nawiązanej w trakcie pobytu
w Oksfordzie ze znakomitym egiptologiem czeskim Jaroslavem Černým (1898–1970),
Schafik Allam zebrał i przeanalizował źródła prawne zachowane z czasów XIX i XX dy-
nastii. Z kolei przedmiotem drugiego studium (*Das Verfahrensrecht in der altägyptischen
Arbeitersiedlung von Deir el-Medineh*, Tübingen, 1973) była pionierska w literaturze
próba rekonstrukcji zasad procedur sądowych dokonana na podstawie dokumentów po-
chodzących ze słynnej osady robotniczej położonej w pobliżu tebańskiej nekropolii kró-
lewskiej (obecnie Deir el-Medina). Po habilitacji Schafik Allam przejściowo związał się
z paryską Sorboną, gdzie prowadził cieszące się dużą popularnością wykłady i seminaria
egiptologiczne. Następnie powrócił, tym razem już na stałe, do Niemiec. Od 1979 r. aż
do przejścia na emeryturę ćwierć wieku później był zatrudniony na stanowisku profe-

sora zwyczajnego egiptologii w Instytucie Kultur Starożytnego Bliskiego Wschodu na Uniwersytecie w Tybindze.

Pozostawiony przez Profesora Allama dorobek naukowy liczy blisko dwieście pozycji. Są wśród nich monografie, liczne studia i artykuły publikowane we wszystkich językach kongresowych, prace popularyzatorskie, a także niezwykle cenne dla innych badaczy tłumaczenia starożytnych tekstów źródłowych. Na tym ostatnim polu pozostawał Profesor Allam aktywny niemal do końca życia. Zaledwie trzy lata temu ogłosił drukiem nowy, opatrzony obszernym komentarzem przekład datowanego na okres rządów XIII dynastii „administracyjnego” papyrusu Boulaq 18 (*Hieratischer Papyrus Bulaq 18*, Tübingen, 2019, w dwóch tomach). Trzeba przy tym zauważyć, że w swoich pracach Schafik Allam nie tylko drobiazgowo rekonstruował prawne realia dawnego Egiptu, ale starał się wykazać ich czasem zupełnie zaskakujące znaczenie dla rozwoju uniwersalnych instytucji i rozwiązań. Dzięki jego ustaleniom wiemy dziś na przykład, że swoje początki w kraju faraonów mają popularne współczesne fundacje. Ten wieloletni wkład Schafika Allama w rozwój współczesnej egiptologii i historii prawa został doceniony księgą pamiątkową *Scribe of Justice: Egyptological Studies in Honour of Shafik Allam* wydaną w 2011 r. z inicjatywy byłego egipskiego ministra ds. starożytności, Zahiego Hawassa.

Profesor Schafik Allam stworzył również instytucjonalny mechanizm wspierania młodych badaczy, którzy zaczynają dopiero swą przygodę z egiptologią. Tę rolę odgrywa powołana z jego inicjatywy w 2010 r. Fundacja Egiptologii z siedzibą w Bazylei. Finansuje ona oryginalne projekty naukowe, a także oferuje nagrody pieniężne za najlepsze publikacje egiptologiczne w ramach regularnie ogłaszanych konkursów.

Na osobne podkreślenie zasługuje nieprzerwanie aktywny udział Profesora w życiu naukowym. Mimo podeszłego wieku i trudów długich podróży (a po Europie zwykł jeździć przede wszystkim koleją, gdyż nie przepadał za lataniem) regularnie pojawiał się nie tylko na specjalistycznych konferencjach gromadzących egiptologów, ale także spotkaniach prawników i historyków prawa. Był członkiem wielu międzynarodowych towarzystw naukowych, w tym paryskiego Société d'histoire du droit. To właśnie na jednej z konferencji SHD osobiście poznałem Profesora Allama. W kontakcie bezpośrednim zaskoczył mnie nie tylko swą rozległą wiedzą i erudycją, ale także rzadko już spotykaną serdecznością. Jakież było moje zdziwienie, gdy Profesor, dowiedziawszy się o mojej egiptologicznej pasji, wysłał mi po powrocie do Tybingi pokazną paczkę wypełnioną różnymi, w dużej mierze trudnymi do zdobycia publikacjami i nadbitkami swoich tekstów. Potem regularnie dbał o wzbogacanie tego „zbioru” o ukazujące się na bieżąco nowe prace.

Starożytni Egipcjanie niezłomnie wierzyli, że jednym z najważniejszych warunków do osiągnięcia przez człowieka nieśmiertelności jest przetrwanie jego imienia. Profesor Schafik Allam na trwałe zapisał pięknymi zgłoskami swoje imię na kartach światowej egiptologii i historii prawa.

Wykaz publikacji

- Allam, Schafik. *Beiträge zum Hathorkult bis zum Ende des Mittleren Reiches*. Berlin: Verlag Bruno Hessling, 1963.
- Allam, Schafik. *Das Verfahrensrecht in der altägyptischen Arbeitersiedlung von Deir el-Medineh*. Tübingen: nakładem własnym, 1973.
- Allam, Schafik. *Hieratischer Papyrus Bulaq 18*. Tübingen: nakładem własnym, 2019.
- Allam, Schafik i Černý, Jaroslav. *Hieratische Ostraka und Papyri aus der Ramessidenzeit*. Tübingen: nakładem własnym, 1973.
- Hawass, Zahi A., Daoud, Khaled A. i Hussein, Ramadan B., eds. *Scribe of Justice: Egyptological Studies in Honour of Shafik Allam*. Cairo: MSA Press, 2011.